

Hallgrímur Helgason (Island)

Narozen 1959 v Reykjavíku. Překladatel Shakespeara do islandštiny. Výtvarník, vystavoval v New Yorku, nebo Paříži, kde střídavě žil na přelomu osmdesátých a devadesátých let. Prozaik, debutoval v roce 1990, celkem třikrát byl nominován na Cenu Severské rady za literaturu (1999, 2007, 2013). Mezinárodní úspěch si zajistil románem *101 Reykjavík* (1996), líčí v něm příběh bizarního vztahového trojúhelníku mezi třicetiletým nezaměstnaným synem, jeho matkou a její milenkou. Několik románů Hallgrímura Helgasona bylo adaptováno pro film a divadlo. Do češtiny byly přeloženy jeho prózy *10 rad nájemného vraha, jak vyčistit kvartýr* (2011) a *Ženská na 1000 stupňů* (2021), vypravěčkou je tu vnučka prvního islandského prezidenta ležící na smrtelné posteli v garáži. Jeho příběhy jsou drsné, nemilosrdně ironické, namířené proti společnosti i sobě samému.

úryvky z románu *Ženská na 1000°* (2011) přeložila Marta Bartošková

1

ROČNÍK 1929

2009

Žiju tu v garáži sama. Společnost mi dělá přenosný kompjútr a starý ruční granát. Je tu vážně útulno. Mám nemocniční postel, jiný nábytek nepotřebuju, a pak tu je jen záchod a na ten chodím dost nerada. Stojí příšerně daleko, musím projít podél celé postele a stejnou vzdálenost ujít ještě jednou, než se dobelhám až do rohu. Říkám té cestě Via Dolorosa a musím ji přetrpět třikrát denně jako všichni, které revmatismus degradoval na přízraky. Sním o tom, že mi zavedou močovou cévku a obstarají podložní mísu, ale má žádost se zasekla kdesi v byrokratické mašinerii. Zácpa evidentně netrápí jen mě.

Oken tu mám poskrovnu, celý svět se mně ale zjevuje na počítačovém monitoru. Přicházejí mi maily a zase odcházejí a přítel fejsbůk mě bude provázet až do konce mých dní. Ledovce tají, prezidenti tmavnou a lidé přicházejí o auta i domy. Budoucnost čeká u letištního pásu se zavazadly, je šikmooká a chechtá se od ucha k uchu. Ano, to všechno sleduju z bílé postele. Ležím v ní jako mrtvola a čekám, až umřu, nebo až mi přinesou dávku, která mi život zase o kousek prodlouží. Dvakrát denně za mnou chodí děvčata z Domácí péče města Reykjavíku. Ta z ranní směny je učiněné zlatíčko, zato odpolední babizna má ledové ruce, a navíc jí smrdí z pusy. Popelník mi vysypává rázně a nemilosrdně.

Když vypnu oko světa, zhasnu lampu a dovolím podzimní tmě, aby se rozlila po garáži, uvidím okénkem vysoko na zdi slavný Sloupec míru. Nebožtík John Lennon se totiž stejně jako lesní bůh z Ovidiovy básně uměl proměňovat a teď na sebe vzal podobu proudu světla, ovšem až daleko na severu, na Islandu. Za dlouhých nocí nám tu ozařuje temnou zátoku. Jeho vdova byla tak laskavá, že světelný sloupec nastavila svisle, abych ho viděla i já. Jo, na stará kolena zahřeje i vyhaslý plamen.

Dalo by se pochopitelně říct, že tu v garáži tvrdnu jako vysloužilý automobilový veterán. Jednou jsem to řekla Guðjónovi, co mi se svou ženou Dórou tuhle garáž pronajímá za pětasedesát tisíc islandských korun měsíčně. Ten dobrák se tomu zasmál a prohlásil, že jsem Oldsmobile. Hupsla jsem na internet a našla tam fotografii Oldsmobile Vikinga, ročník 1929. Abych pravdu řekla, netušila jsem, že jsem tak příšerně stará. Vypadal jako krapet vyštafírovaný koňský povoz.

Tvrdnu tu sama v garáži už osm let. Na lůžko mě upoutala rozedma plic, životem mě ovšem provází trojnásobně delší dobu. Hlavou otočím jen sotva, při sebemenším pohybu hrozí, že mě ta nemoc připraví o dech já se začnu dusit, což je pocit, který bych nikomu nepřála a kterému se za starých dobrých časů říkalo svízeľ nepohřbených. Mám to z kouření, holduju mu už desítky let. Cigaretový dým nasávám od jara 1945, kdy mě s tou slastí seznámil jeden bradavičnatý Švéd. Kuřácká vášeň mě dodnes neopustila. Nabídlí mi kyslíkové brýle s nosními trubičkami, aby se mi líp dýchalo, ale řekli, že v tom případě musím přestat kouřit, prý „kvůli nebezpečí požáru“. Jinými slovy jsem si měla vybrat mezi dvěma pány, Rusem Nikotinem a britským lordem Oxygenem. Byla to snadná volba.

Funím tedy dál jako lokomotiva a chození na záchod pro mě znamená každodenní martyrium. Moje Lóuska tam ale chodí ráda a já s gustem poslouchám zurčení jejího panenského čůrku. Lóa mi pomáhá. Doma na Svefnejských ostrovech jsme měli takovou malou jeskyni, říkalo se jí Chlapecká bouda a po staletí sloužila jako pánský záchod. Cesta k ní se nazývala Lejnová stráž, a když tam lidé chodili, říkali, že jdou hodit lejno pod stráž. Naši předkové měli smysl pro humor.

Ach jo, plácám páte přes deváté. Když toho člověk prožil tolik, že by tím zaplnil celý internet, když prožil tolik všedních dní, že vydají za celý lodní náklad, je těžké jednotlivé události roztrdit a jednu od druhé odlišit. Všechny se slévají do jedné husté kaše času. Buď si vzpomenu na všechno naráz, nebo se mi úplně všechno z hlavy vykouří.

Národní ekonomika se jim prý sakumprásk sesypala jako domeček z karet. Stalo se to před rokem.

Maggimu přistál na zahradě kus banky, novou dřevěnou terasu mu rozštípl ohromný šutr a sklo předních dveří roztříštil úlomek prkna. Všechno je ale relativní. Ošetřovatelky a Dóra mi tvrdí, že město stále stojí a vypadá pořád stejně. Na Reykjavíku prý není nic poznat. To se o troskách Berlína, kterým jsem se koncem války jako mladá kost toulala, říct nedalo. Vážně nevím, co je lepší, zhroutit se v lajně, nebo tajně. Zato jsem si jistá, že když se to všechno semlelo, přišel můj milý Dacan o posledních pár střípků sebedůvěry, které mu zbyly poté, co mu jeho bývalou začal klátit jiný. Splaskl, jako prasklý balonek. Maggi pracoval v bance KB a svou budoucnost vsadil na blikající světélko na počítačové obrazovce, na jakousi červenou čárku, kterou mi jednou s pýchou ukázal. Jistě, svítila krásně a mihotala se jako plamen v krbu, jenže na ni byl zhruba taky stejný spoleh.

Mě samotnou krach islandské ekonomiky jedině potěšil. Po celá léta, co jsme žili v blahobytu, jsem vleže sledovala, jak mě všudypřítomná hamižnost obírá o veškerý majetek. Proto mě ani trochu netrápilo, když to pak všechno vyletělo komínem, ostatně tou dobou už mi byly peníze ukradené. Život jsme strávili spořením na stáří, a když nakonec přišlo, už nesníme o utrácení, zůstala nám jen touha smět močit vleže.

Ano, bylo by fajn koupit si německého hochu, postavit ho polonahého do světla svíček, aby nemohoucí babě recitoval Schillera, jenomže na Islandu už veškeré obchodování s lidským masem zakázali. Aspoň mě to nemusí mrzet.

Zbývá mi tedy už jen pár týdnů, dva kartony Pall Mallek, jeden počítač a jeden ruční granát. Nikdy jsem na tom nebyla líp.

Lóa mi včera půjčila telefon a skočila mi do večerky koupit žárovku, jediný žár, který si v životě dopřávám. Využila jsem příležitosti a zavolala do krematoria u kostela ve Fossvogu, abych se vyptala na pohřeb žehem. Prý tam denně spálí sedm až deset mrtvol. Při každé z nich vzniknou dvě až tři kila popela (závisí to pochopitelně na tělesné konstrukci) a teplota v peci vystoupá až na tisíc stupňů. Člověk si v ní musí poležet celou hodinu. „Asi tak hodinku, možná hodinu a půl,“ informovala mě unylá křehotinka na druhém konci drátu. Pracovala sice v samém srdci tavicího kotle smrti, ale zjevně ji to nechávalo chladnou. Přestavovala jsem si sice, že to bude odsýpat rychleji, ale na limitu netrvám. Až přijde na věc, bude času dost. Slečna v krematoriu byla navíc až dojemně pitomá.

„Ráda bych se objednala na kremaci.“

„Chcete se objednat?“

„Ano.“

„Aha, a... tak... mi řekněte, o koho jde.“

„Herbjörg María Björnsson.“

Ozvalo se šustění papíru.

„Nic takového tu nemám. Už jste vyplnila žádost?“

„Ne, nevyplnila. Volám kvůli sobě, chci termín pro sebe.“

„Termín pro vás?“

„Ano.“

„No ale... víte... nejdřív si musíte písemně zažádat.“

„A kde si můžu vyzvednout formulář?“

„Stačí ho vyplnit na internetu. Ale my žádosti přijímáme teprve až... no... však víte.“

„Teprve až...?“

„No, můžeme žádost zaevidovat, až... až když je člověk po smrti, rozumíte?“

„Až dorazím, budu tuhá, spolehněte se.“

„Ano? Eh...“

„Když bude nejhůř, prostě přijedu a šoupnete mě do pece živou.“

„Živou? Ne-e, to... to se nesmí, chápete?“

„Tak dobře, zkusím dorazit mrtvá. Kdy máte volno?“

„No, uh... a kdy chcete...?“

„Kdy chci umřít? Říkala jsem si, že to zabalím do Vánoc, někdy během adventu, tak kolem půlky prosince.“

„Ano, to je za... to máme zcela volno. Alespoň myslím.“

„Dobře. Můžete mi rezervovat termín?“

„Ehm... jistě. Na kolikátého?“

„Řekněme čtrnáctého. Co je to za den?“

„Uh... to je... je to pondělí.“

„To se mi hodí. Kremace začátkem týdne je ideální. V kolik hodin?“

„Eh... no, první volný termín tu máme v devět. Klidně ale můžete dorazit až odpoledne.“

„Jo, tak... to bude asi lepší, řekněme tedy odpoledne. Ono to taky bude nějakou dobu trvat.“

„Myslíte, než se sem dostanete?“

„Ne, ale možná si budu muset přerezat žíly a to v neděli večer dělat nechci. Chci říct, že potrvá, než to ze mě vyteče...“

„Ehm... tak já si to napíšu... ale...“

„Copak?“

„Jste si naprosto... chci říct... jste si jistá, že chcete...?“

„To jsem. A ráda bych, aby byla pec pořádně rozpálená, nechci se tam jen tak škvařit. Říkala jste tisíc stupňů?“

„Nebojte, můžeme ji zapnout na maximum a...“

„Strkáte tam lidi hlavou napřed, ne?“

Dávám přednost peci před hlinou, i když na rakev, věnce a všechnu další parádu mám peněz habaděj. Chlapci by si samozřejmě mohli vzít do hlavy, že chtějí nebožku matku snést po kostelních schodech, ale abych pravdu řekla, nevím, jestli jim to mám dovolit. Na druhou stranu není jisté, že by na matčin pohřeb vůbec dorazili. Mají pořád plno práce a kdo ví, jestli ještě oslouchají úmrtní oznámení v rozhlasu.

Je to tak. Jsem skálopevně rozhodnutá to do Vánoc skoncovat. Další svátky bych v garáži už nevydržela. Loni jsme tu s počítačem byli dost osamělí, navíc jsme se tu klepali zimou, přestože mi sem Dórinka poslala jehněčí hřbet s omáčkou. Stejně se divím, že pro nás, co jsme ochotní obohatit naši pozeňnanou hlinu bioodpadem, ještě úřady nevynalezly nějakou recyklační metodu. Mohli by nás například rozdrtit na prášek a pohnojit jím květiny, místo aby je řezali a zabíjeli kvůli naší památce. Mě by ale vzhledem ke všem těm jedům, co mám v těle, z recyklace pochopitelně vyloučili.

Ano. Čím víc o tom uvažuju, tím víc se mi těch tisíc stupňů zamlouvá. Očistný oheň už vyšší teplotu snad ani mít nemůže a měl by zabrat na všechno, co se mně samotné nepodařilo vyhnat z těla.

Mlčení tenkrát představovalo jeden z hlavních pilířů islandské kultury. Lidé neměli ve zvyku o problémech diskutovat a namísto vyptávání si raději lámali hlavu smyslem němých odpovědí. Věřili, že člověk se může životem promlčet, představovali si, že lidé mají v úmyslu prožít celý život beze slov. Pravda, nedalo se jim to vyčítat, vždyť tenkrát jsme se ještě oklepávali z tichého tisíciletého soužití s mořem a krajinou. Venkovská dřina žádná slova nevyžadovala, a tak bylo nejlepší je uschovat v knize a uklidit do obývacího či selské světnice. To je totiž pravý důvod, proč že se islandština za tisíc let prakticky nezměnila: My jsme tím jazykem víceméně nemluvili.

Na Islandu se po staletí hovořilo jen sporadicky, vždyť se lidé skoro nestýkali. A když už se potkali, systematicky se jakémukoliv rozhovoru bránili. Ve světnicích drnových chalup se naslouchalo předčítání z bible, v kostelech kázáním, na narozeninových oslavách pochvalným ódám, a když se ve dvacátém století lidé konečně začali scházet častěji, vyvinul se dokonalý způsob, jak konverzaci udusit: všemi milovaná karetní hra whist. Mezi jediné jazykové nástroje tedy patřilo už zmíněné čtení z bible, příležitostné verše a dopisy. Islandština nebyla ani tak mluvená řeč jako spíše knižní. Teprve když jsme se začali učit jiné jazyky, pochopili jsme, že se dá využít i jinak než ke skládání básnických strof, psaní a čtení. (Přitom Lóa tvrdí, že se dánština v islandských školách stále učí jen z učebnic.) Od té doby se tu tedy rozvíjela mluvená islandština. Jazyk je to poněkud škrobený, vinou svého původu dost komisi a zároveň strohý, protože jsme ho po celá staletí ukládali spolu s jídlem na zimu k ledu.

Prý se říká, že ohlušující islandské ticho je důsledkem dohody, kterou jsme uzavřeli s ostatními severskými zeměmi. Ony nás nechaly na pokoji a my jim na oplátku zachovali jejich jazyk, o který se mezitím připravily nepokrytým podbízením německým a francouzským šlechtickým dvorům. A když člověk někomu něco schová, sám na to nemá sahat. Naši severští sousedé se však nerozpakovali dohodu fatálně porušit a než jsme se nadáli, stali jsme se jejich kolonií. Poté, co jsme jim opečovávali jejich jazyk po celé tisíciletí, čistounký a prakticky netknutý, nechtějí se k němu znát a vyžadují, abychom místo zlata, které jsme střežili, samotné latiny Severu, užívali ty jejich vyšeptané variace.

My Islandané tedy chodíme po světě s pokladem v hubě. Tento fakt nás zřejmě formoval více než cokoli jiného. Slovy každopádně zbytečně neplýtváme. Má to ovšem háček, islandština je našemu malému národu příliš velká. Na univerzitních webových stránkách Věda a poznání jsem se dočetla, že naše mateřština čítá šest set tisíc slov a přes pět milionů slovních tvarů. Náš jazyk je tak podstatně větší než sám národ.

Ostatní národy si uchovaly drahocenné poháry a posvátné chrámy, my ale nic takového nemáme, jen ságy a poetická metra, a ty používáme dodnes. Proto se vždy, jakmile otevřeme pusy, zatváříme tak staroseversky. Já se domluvím několika dalšími jazyky a málokterý z nich zní tak obřadně, jelikož jsou určeny k běžnému užívání.

Němčina je podle mého názoru jazyk prostý veškeré vyumělkovanosti, neboť ho Němci užívají jako tesař kladivo – byť nepatří k nejlépeznějším, staví pomocí něj domy idejím. Když pomineme ruštinu, je nejkrásnějším jazykem na světě italština, ta z každého mluvčího dělá rovnou císaře. Francouzština je podivuhodná omáčka, kterou Francouzi sáhodlouze převalují na jazyku, a proto se při mluvení často točí v kruhu a slova dlouho přežvykují, jenže pak jim ten sos vytéká koutky. To dánštinu schválili jako samostatný jazyk až na mimořádném zasedání parlamentu před dvěma sty lety. „Ano, mluvmě takhle. To se ostatní v životě nenaučí!“ Nizozemština je jazyk, který spolkl dva jiné. Švédština se považuje za francouzštinu Severu a Švédové si jí snaží patřičně vychutnat. Norština je produkt celonárodního odhodlání nemluvit dánsky. Angličtina už není jazyk, nýbrž globální fenomén jako kyslík nebo sluneční světlo. Španělština je pak zvláštní odnož latiny, která vznikla, když celý národ propadl spoluzávislosti a osvojil si královu vadu řeči. Tu jsem se nicméně ze všech jazyků naučila nejlíp.

Jen málokterý z těchto národů ovládá umění držet jazyk za zuby. V mlčení s námi mohou soutěžit leda tak Finové, ti jsou ostatně jediným národem na světě, který umí mlčet dvojjazyčně, jak o nich prohlásil Brecht. My Islandané jsme naopak jediný národ, který svou mateřštinu uctívá natolik, že se rozhodl ji používat co nejméně, aby si ji uchoval netknutou jako jakési svaté, nesmrtelné národní panenství. Proto je islandština obstarožní panna, již se teď ovšem na stará kolena začala zapalovat lýtky a ona jen po máločem touží tolik než nechat se zmermomocnit, než umře. Čemuž se nakonec nevyhne. Na své poslední výpravě do světa blogů jsem se přesvědčila, že se můžeme na příští generace spolehnout, dokážou oddělit drahé kamení od plytkého žvanění, to první zahodit, a to druhé zachovat. Islandská tradice mlčení tedy úzce souvisí s národní tradicí vypravěčskou. V souladu s ní se tatínek celých sedm let tvářil, jako bychom s maminkou neexistovaly. Sedm let mlčel, protože dědeček mlčel sedm vteřin. V tichu je ovšem tlukot srdce slyšet nejlépe. Po sedmi letech klepání na srdeční dveře šel tatínek konečně otevřít a vypustil ven všechno, co v sobě dusil. A považoval to za hrdinský čin, věřil, že zvítězil nad takzvaným patriarchátem, jak tomu říkají moderní ženy. S tou vírou žil klidně dál, dědeček s babičkou totiž sice nikdy neprotestovali proti tomu, aby si jejich prvorozený vzal ženu svého srdce, a uvítali, když se konečně pochlubil a oženil se s matkou svého dítěte. Nicméně i o tom pomlčeli.